

УДК 339.9

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.17.4>**Сай Л.П.**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5081-4235>

Давиденко Л.С.

магістрант,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4429-8468>

Sai Lesia, Davydenko Liudmyla
Lviv Polytechnic National University

ФРАГМЕНТАЦІЯ СВІТОВОЇ ТОВАРНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ РЕГЛОБАЛІЗАЦІЇ

FRAGMENTATION OF WORLD TRADE IN GOODS UNDER CONDITIONS OF REGLOBALIZATION

Досліджено підходи до трактування реглобалізації як однієї з ключових характеристик сучасного етапу глобалізації світової економіки. Обґрунтовано невідворотність трансформацій міжнародного співробітництва відповідно до фрагментації на основі спільних політичних, культурних, технологічних та екологічних цінностей. Розглянуто теоретичні та практичні аспекти фрагментації світової товарної торгівлі в контексті тенденції формування нових конкуруючих блоків та центрів впливу у світовій економіці. Запропоновано використання рівня міжблокової торгівлі між учасниками чинних інтеграційних блоків для загальної оцінки тенденції фрагментації товарної торгівлі. Проведено аналіз міжблокової торгівлі між такими інтеграційними об'єднаннями та організаціями як ОЕСР, ЄС, АТЕС, БРІКС, СОМЕСА. Визначено особливості та характеристики динаміки та інтенсивності торгівлі товарами між країнами-учасникам інтеграційних структур.

Ключові слова: фрагментація, світова торгівля, реглобалізація, геоекономічна фрагментація, міжблокова торгівля, інтеграційні структури, міжнародне співробітництво.

Approaches to the interpretation of reglobalization as one of the key characteristics of the current stage of globalization of the world economy have been investigated. The inevitability of transformations of international cooperation in accordance with fragmentation on the basis of common political, cultural, technological and environmental values is substantiated. The theoretical and practical aspects of the fragmentation of world trade in goods are considered in the context of the tendency of the formation of new competing blocs and centers of influence in the world economy. Sufficiently broad assessments of the level of risk and the impact of the fragmentation of production and trade on the sustainability and stability of the development and growth of the world economy have been determined. The permanent nature of the fragmentation of global supply/added value chains and the growing level of involvement of countries in both integration and competition are emphasized. It is proposed to use the level of inter-bloc trade between the participants of the current integration blocs for the overall assessment of the fragmentation trends in commodity trade. An analysis of inter-bloc trade between such integration associations and organizations as OECD, EU, APEC, BRICS, COMESA was carried out in the long-term period of 2003–2021. Significant volatility of the obtained results was revealed, which complicates the unambiguous explanation of world trade trends due to fragmentation. The peculiarities and characteristics of the dynamics and intensity of trade in goods between the countries participating in the integration structures have been identified, including: sufficiently intensive restoration of trade in goods even under the conditions of increased geopolitical confrontation; the slowness of trade fragmentation due to the high interdependence formed during the previous

decades of globalization; sufficient stability of inter-bloc trade at the level of 2/3 of commodity exports of participating countries, regardless of regional location, level of development or productivity; predominance of qualitative changes over quantitative ones; forming a window of opportunity for countries to improve the efficiency and effectiveness of integration into the world economy and trade. The need for a comprehensive study of production, trade, investment, credit and currency fragmentation to assess its impact and sustainability of global and national economies is suggested.

Key words: *fragmentation, world trade, geoeconomic fragmentation, reglobalization, inter-block trade, integration structures, international cooperation.*

Постановка проблеми. Розуміння сучасного етапу розвитку глобальної економіки та міжнародного співробітництва потребують належних теоретичних обґрунтувань та практичного аналізу тенденцій, характеристик та ризиків для зростання та стабільності на глобальному та національному рівнях. Багатоаспектність економічних взаємозв'язків та інтеграційних процесів актуалізує проблематику ідентифікації, мінімізації ризиків та загроз дестабілізації світової економіки та торгівлі, та дослідження причин, що матимуть ключовий вплив на їх стійкість та безпеку.

Глобалізація перебуває на черговому трансформаційному етапі, коли попередні драйвери інтеграції та зміцнення фінансово-економічного співробітництва втрачають ефективність та привабливість для її учасників. Її дослідження і вибір нових форматів співробітництва, що досить точно можна назвати процесом реглобалізації, є актуальним завданням. В контексті цього явища однією з провідних сфер таких досліджень є світова торгівля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передусім розглянемо підходи щодо розуміння реглобалізації. В експертних колах набуває широкої дискусії та дослідження реглобалізації як одного з явищ, яке є і необхідністю і наслідком сучасного стану глобалізації світу та світової економіки.

Очільниця СОТ (World Trade Organization) DG Okonjo-Iweala зазначає, що реглобалізація передбачає більш диверсифіковані та деконцентровані міжнародні ринки, тобто такі ринки та торгівля, які формують взаємозалежності без надмірної залежності [2]. Звідси фрагментацію торгівлі можна розглядати через оцінку рівня її географічної та товарної концентрації.

Р. Бенедіктер (Roland Benedikter) до фундаментальних причин реглобалізації відносить зростаючу нестабільність, нерівність та недовіру в глобальному вимірі, а її сутність проявляється через уточнення, переформатування, реформування, перевизначення та перегляд глобалізації [10]. Акцент на реглобалізації пов'язаний з масштабністю змін, що відбуваються у глобальній економіці та тривалим періодом їх практичної реалізації.

Тракування сучасного етапу трансформації як деглобалізації чи реглобалізації активно дискутувалось на щорічному Світовому економічному форумі в Давосі [7]. Її багато аргументів свідчать про передчасність фіксації закінчення глобалізації та незворотності деглобалізації.

У дослідженні Chatham House зазначається, що саме реглобалізація найбільш точно відображає сучасні процеси економічної інтеграції, яка буде ґрунтуватись на новому форматі регіональних та технологічних зв'язків [6]. Єдність не лише політичних та соціально-культурних, а й технологічно-цифрових та екологічних цінностей визначатиме глибину та інтенсивність міжнародного економічного співробітництва на середньо- та довгострокову перспективу, тобто стратегію реглобалізації.

Фрагментація, яка в глобальному контексті означає формування нових блоків співробітництва на основі спільності таких цінностей, розглядається певною мірою як альтернатива традиційним драйверам глобалізації – економічній вигоді, використання конкурентних переваг відповідних країн (дешева робоча сила, доступність природних ресурсів, фінансові переваги та ін.). В той же час, варто наголосити, що «старі»

драйвери глобалізації та гео економічної фрагментації також ґрунтувались на спільності цінностей. Зокрема, інтеграція Китаю у глобальну економіку почала активно просуватись після демонстрації готовності його влади розділяти демократичні цінності та правила ринкової економіки. Це ж стосується й Південної Кореї, інших «азійських тигрів» чи країн Східної Європи та СНД.

На нашу думку, зараз відбувається переоцінка країнами готовності дотримуватись демократичних цінностей та попередніх угод співробітництва та інтеграції. І це є значним викликом як для дво- і багатостороннього співробітництва, так і для глобальних інституцій, таких як СОТ, МВФ та ін. Адже інструменти регулювання торгівлі та інвестицій, вирішення спірних питань втрачають ефективність й також потребують перформатування [5].

Бланшар (Emily J. Blanchard) зазначає, що посилення фрагментації глобального виробництва, ланцюгів поставок, торгівлі та інвестицій не лише змінюють роль існуючих правил ГАТТ/СОТ, а й вимагають їх оновлення та адаптації до сучасних умов [3]. Важливим аспектом також є зростаюче тяжіння до двосторонніх угод у співробітництві.

Як зазначають українські дослідники, двосторонні міжнародні угоди менш вигідні транснаціональним компаніям через здорожчання глобальних ланцюгів доданої вартості, й відповідно, вони посилюватимуть фрагментацію світової торгівлі [14]. Багато дослідників прямо пов'язують фрагментацію виробництва, витрати та їх розподіл у глобальних ланцюгах вартості та постачання [13]. Загалом взаємозв'язок фрагментації та витрат при виробництві та реалізації товарів на глобальному ринку є одним з ключових та потребує більш детального дослідження. Значна увага в дослідженнях приділяється фінансовій фрагментації, передусім валютній, яка спрямована на вивчення стабільності американського долара, цифровізації валют і розрахунків [9]. Це важливий аспект фрагментації, що також залежить від геополітичної фрагментації та потребує додаткового дослідження.

Експерти МВФ акцентують увагу на глобальній економічній фрагментації, яка з одного боку відображає поточні реалії, а з іншого є значним викликом та ризиком для відновлення зростання світової економіки. За прогнозами МВФ, посилення фрагментації міжнародного економічного співробітництва матиме загалом негативний вплив на динаміку ВВП, падіння якого може складати від 0,2 до 7% [4]. А на думку Гоес К. (Góes Carlos) та Беккерс Е. (Bekkers Eddy), потенційний розподіл глобальної торговельної системи на два блоки – орієнтовані на США та Китай, у довгостроковій перспективі (до 2040 р.) зменшуватиме глобальний добробут на 5% порівняно з базовим рівнем [1].

У контексті ролі міжнародної торгівлі оцінки досить широкі – від обмеження її впливу до посилення динамічного відновлення.

Загалом слід зазначити, що фрагментація є одним із ключових ознак глобалізації через формування глобальних ланцюгів постачання/доданої вартості, міжнародної торгівлі. Тобто вона має перманентний характер й на сучасному етапі розвитку характеризується лише більшим рівнем залученості у ці процеси країн світу, що обумовлює посилення ризиків для стійкості на національному та глобальному рівнях.

Формулювання цілей статті. Цілі цієї роботи полягають у поглибленні досліджень фрагментації світової товарної торгівлі у розрізі інтеграційних об'єднань в умовах реглобалізації та розкриття їх специфічних характеристик.

Для оцінки тенденцій фрагментації світової товарної торгівлі доцільно провести порівняння рівня міжблокової (внутрішньої) торгівлі між країнами учасниками сучасних інтеграційних об'єднань чи економічних блоків.

Виклад основного матеріалу. Світова економіка перебуває на стадії системних трансформацій під впливом нових технологій, пандемії, протекціонізму та відкритих воєн. Драйвери глобалізації змінюються, що потребує адаптації глобальної економіки до нових політичних, кліматичних та технологічних умов розвитку. Умови та можливості міжнародного співробітництва та інтеграції у світову економіку на рівні країн

також змінюються та потребують перегляду національних економічних стратегій та векторів їх розвитку. Процеси, пов'язані із глобалізацією та глобальним середовищем, ще більшою мірою впливатимуть на економічну ситуацію та мають досліджуватись та враховуватись в економічній політиці країн.

Дослідження тенденцій світової торгівлі характеризуються достатньо широкими та дискусійним трактуваннями, такими як фрагментація, регіоналізація, локалізація. Набуває популярності поняття френдшорингу (Friendshoring) як торгової практики, де мережі постачання зосереджені на країнах, які вважаються політичними та економічними союзниками [12]. При цьому часто сучасні тренди трансформації світової торгівлі розглядаються як нові, відмінні від попередніх періодів процеси. Й більшість праць аналізують динаміку, ланцюги поставок та створення доданої вартості у розрізі країн, класифікованих за критеріями географічного розташування, рівня розвитку економіки чи доходів/продуктивності, але при цьому не враховують те, що країни є учасниками інтеграційних об'єднань та організацій, і, часто, одночасно й декількох (наприклад, європейські країни є членам ЄС, ОЕСР, ОЧЕС та ін.). Й дослідження трансформацій зовнішньої торгівлі в розрізі чинних інтеграційних структур сприятиме кращому розумінню сучасних трендів розвитку світової торгівлі та глобалізаційних процесів.

Сьогодні, світова торгівля демонструє достатню стійкість та швидкість відновлення від шоку пандемії, протекціонізму та війни. Зокрема, абсолютні обсяги експорту товарів у 2022 році за попередніми даними Міжнародної митної організації склали майже 25 трильйонів доларів США, що є рекордним рівнем [8]. На думку експертів, пік інтенсивності та глибини збоїв у ланцюгах поставок пройдено, й зусилля щодо диверсифікації та посилення стійкості будуть зростати та матимуть позитивний синергетичний ефект. Й підтвердженням стійкості глобалізації є показники швидкого відновлення світової торгівлі [7]. Але варто відзначити, що значна частка такого зростання припадає на ціновий (інфляційний) чинник.

Проведений аналіз міжблокової товарної торгівлі у розрізі ключових економічних та інтеграційних об'єднань загалом показує збереження торгівельних взаємозв'язків. Результати розрахунків рівня фрагментації товарної торгівлі (внутрішнього експорту) за основними інтеграційними структурами та блоками, наведено у таблиці 1.

Рівень міжблокової торгівлі визначено відношенням обсягу експорту країн-учасниць між собою до загального обсягу експорту цих країн-учасниць. Й, відповідно, зниження такого рівня внутрішнього експорту слугуватиме індикатором посилення фрагментації торгівлі. Дані Центру міжнародної торгівлі (International Trade Centre – ІТС) дозволяють аналізувати таку торгівлю в розрізі окремих країн та різноманітних груп (блоків) за експортом чи імпортом.

Результати досліджень, представлені в таблиці вказують на те, що країни-учасники ОЕСР зменшують свою частку в експорті, при цьому внутрішній експорт (до країн-учасниць) за остання 5 років незначно коливається і складає близько 70% їх загального експорту. Подібний тренд притаманний й для країн ЄС, які забезпечують близько третини світового товарного експорту, а внутрішній експорт складає близько 63%.

В рамках АТЕС внутрішній експорт достатньо стійкий і складає близько 70% із незначними коливаннями навіть при зростанні вагомості цього економічного блоку у світовій торгівлі. У ключових економічних блоках в Латинській Америці (LAIA), Африці (COMESA), регіону індійського океану (IOR-ARC) внутрішня торгівля не зазнає значних коливань, що свідчить як про певну сталість та неготовність кардинально переформатовувати, локалізувати міжнародне співробітництво.

За попередніми оцінками, у 2022 р. фрагментація торгівлі буде більш помітною, але відсутність узагальнених даних за цей рік, у розрізі цих економічних блоків, поки що, не дозволяє провести цю оцінку.

Таблиця 1

**Динаміка частки окремих інтеграційних структур
та їх локалізації у світовій торгівлі**

	2003	2008	2013	2018	2019	2020	2021
Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)							
частка в світовому експорті, %	69,9	61,5	56,2	57,3	57,5	56,6	55,0
внутрішній експорт, %	79,3	73,6	68,6	70,6	70,9	71,2	70,4
ЄС-28							
частка в світовому експорті, %	41,1	36,5	31,6	32,7	32,6	32,6	31,3
внутрішній експорт, %	68,4	66,6	60,8	63,0	62,4	62,8	63,0
Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС)							
частка в світовому експорті, %	44,8	44,1	47,4	49,6	50,2	51,3	51,3
внутрішній експорт, %	72,5	65,3	68,6	69,4	68,7	70,0	69,6
БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка)							
частка в світовому експорті, %	9,8	14,7	18,0	18,6	19,0	20,0	21,0
внутрішній експорт, %	5,1	7,2	8,7	9,8	10,0	9,7	10,2
Латино-американська інтеграційна асоціація (ЛАІА)							
частка в світовому експорті, %	4,7	5,1	5,4	5,3	5,2	5,0	5,1
внутрішній експорт, %	13,5	18,0	16,1	13,9	12,7	11,3	12,6
Асоціація регіонального співробітництва Індійського океану (ІОР-АЕС)							
частка в світовому експорті, %	8,4	10,6	12,3	11,9	11,8	12,0	12,5
внутрішній експорт, %	26,2	25,1	24,2	23,3	22,7	20,0	20,8
Спільний ринок Східної та Південної Африки (СОМЕСА)							
частка в світовому експорті, %	0,4	0,8	0,4	0,7	0,7	0,6	0,7
внутрішній експорт, %	10,7	7,5	14,3	7,4	7,9	9,4	7,3

Джерело: [11]

Висновки. Проведений аналіз трендів світової торгівлі у розрізі передусім регіональних інтеграційних блоків дозволяє зробити наступні висновки.

Сучасний період глобалізації дедалі активніше розглядається з позиції реглобалізації, що охоплює процеси перегляду та переосмислення міжнародного економічного співробітництва, мотивацій та чинників формування та функціонування економічних полюсів, блоків та інтеграційних об'єднань. Це створює для багатьох країн, у тому числі України, вікно можливостей для більш ефективної інтеграції у світову економіку та реалізації національних інтересів.

Загалом досягнутий рівень глобалізації, що сформував тісну взаємодію та взаємозалежність економік країн світу пояснює повільність фрагментації торгівлі та формування локальних та менш залежних регіональних блоків. А війна проти України розглядається як один з ключових чинників впливу на економічну динаміку, світову торгівлю та глобальну фрагментацію.

Інтеграційні структури за участю країн з розвинутою економікою загалом зменшили свій вплив на світову торгівлю, але зберігають високий та стійкий рівень торгівлі між собою, на яку припадає близько 2/3 їх загального експорту.

Сталість міжблокової торгівлі притаманна більшості інтеграційних структур в різних глобальних регіонах – Америці, Африці, Азії та Європі.

Зміни у світовій торгівлі та міжнародному співробітництві на сучасному етапі будуть носити передусім якісний характер під впливом технологічних, екологічних та безпекових чинників.

Багатоаспектність економічної фрагментації потребує комплексного дослідження її виробничої, торговельної, інвестиційної, кредитної та валютної складових для оцінки її впливу та стійкості глобальної та національних економік.

Список використаних джерел:

1. Gócs C., Eddy Bekkers. The impact of geopolitical conflicts on trade, growth, and innovation: An illustrative simulation study. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-geopolitical-conflicts-trade-growth-and-innovation-illustrative-simulation> (дата звернення: 20.04.2023).
2. DG Okonjo-Iweala: «We need multilateral cooperation and solidarity more than ever». November 22, 2022. URL: https://www.wto.org/english/news_e/spno_e/spno32_e.htm (дата звернення: 22.04.2023).
3. Blanchard E.J. What Global Fragmentation Means for the WTO. URL: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201403_e.pdf (дата звернення: 22.04.2023).
4. Shekhar A., Jiaqian C. (ed.) Geo-Economic Fragmentation and the Future of Multilateralism. *International Monetary Fund*. 2023. Issue 001. DOI: <https://doi.org/10.5089/9798400229046.006>
5. Global trade fragmentation risks. Winter 2023 (Interim) Forecast. URL: https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2023/winter/Box1_Global_trade_fragmentation_risks.pdf (дата звернення: 22.04.2023).
6. Global trade in 2023 What's driving reglobalization? Chatham House. Briefing Paper. January, 2023. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2023-02/2023-01-30-global-trade-2023-schneider-petsinger.pdf> (дата звернення: 20.04.2023).
7. Shine I. Globalization has rallied and is even working better – new report. March 15, 2023. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/03/globalization-reglobalization-dhl-global-connectedness-index-2023/> (дата звернення: 22.04.2023).
8. International trade statistics. URL: <https://stats.wto.org/> (дата звернення: 24.04.2023).
9. Manning R. A. Trade and Financial Fragmentation: New Challenges to Global Stability. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/07/TRADE-FINANCIAL-FRAGMENTATION-072120.pdf> (дата звернення: 22.04.2023).
10. Benedikter R. What is Re-Globalization? A Key Term in the Making that Characterizes our Epoch. URL: <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/08/12/2020/what-re-globalization-key-term-making-characterizes-our-epoch> (дата звернення: 22.04.2023).
11. Trade statistics for international business development. URL: <https://www.trademap.org/> (дата звернення: 23.04.2023)
12. What's the difference between 'friendshoring' and other global trade buzzwords? February 17, 2023. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/02/friendshoring-global-trade-buzzwords/> (дата звернення: 23.04.2023).
13. Маштабей В.Я. Еволюція світової торгівлі та її виклики щодо України: URL: <http://tradecenter.org.ua/ukr/news/362> (дата звернення: 24.04.2023).
14. Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О. Осташко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2019. 350 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/310.pdf> (дата звернення: 24.04.2023).

References:

1. Gócs C., Bekkers E. (2022) The impact of geopolitical conflicts on trade, growth, and innovation: An illustrative simulation study. Available at: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-geopolitical-conflicts-trade-growth-and-innovation-illustrative-simulation> (accessed April 20, 2023).
2. DG Okonjo-Iweala: "We need multilateral cooperation and solidarity more than ever" (November 22, 2022). Available at: https://www.wto.org/english/news_e/spno_e/spno32_e.htm (accessed April 22, 2023).
3. Blanchard E.J. (2014) What Global Fragmentation Means for the WTO. Available at: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201403_e.pdf (accessed April 22, 2023).
4. Shekhar A., Jiaqian C. (ed.) (2023) Geo-Economic Fragmentation and the Future of Multilateralism. *International Monetary Fund*, issue 001. DOI: <https://doi.org/10.5089/9798400229046.006> (accessed April 22, 2023).

5. Global trade fragmentation risks. Winter 2023 (Interim) Forecast. Available at: https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2023/winter/Box1_Global_trade_fragmentation_risks.pdf (accessed April 22, 2023).

6. Global trade in 2023 What's driving reglobalization? Chatham House. Briefing Paper (January, 2023). Available at: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2023-02/2023-01-30-global-trade-2023-schneider-petsinger.pdf> (accessed April 20, 2023).

7. Shine I. (2023) Globalization has rallied and is even working better – new report (March 15, 2023). Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2023/03/globalization-reglobalization-dhl-global-connectedness-index-2023/> (accessed April 22, 2023).

8. International trade statistics. Available at: <https://stats.wto.org/> (accessed April 24, 2023).

9. Manning R. A. (2020) Trade and Financial Fragmentation: New Challenges to Global Stability. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/07/TRADE-FINANCIAL-FRAGMENTATION-072120.pdf> (accessed April 22, 2023).

10. Benedikter R. (2020) What is Re-Globalization? A Key Term in the Making that Characterizes our Epoch. Available at: <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/08/12/2020/what-re-globalization-key-term-making-characterizes-our-epoch> (accessed April 22, 2023).

11. Trade statistics for international business development. Available at: <https://www.trademap.org/> (accessed April 23, 2023).

12. What's the difference between 'friendshoring' and other global trade buzzwords? (February 17, 2023). Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2023/02/friendshoring-global-trade-buzzwords/> (accessed April 23, 2023).

13. Mashtabei V. Ia. (2015) *Evolutsiia svitovoi torhivli ta yii vyklyky shchodo Ukrainy* [World trade evolution and its challenges for Ukraine]. Available at: <http://tradecenter.org.ua/ukr/news/362> (accessed April 24, 2023). (in Ukrainian)

14. Ostashko T.O. (eds.) (2019) *Strukturni zminy u svitovii torhivli yak chynnyk rozvytku vnutrishnoho rynku Ukrainy* [Structural changes in world trade as a factor in the development of the domestic market of Ukraine]: kolektyvna monohrafiia. NAN Ukrainy, DU "In-t ekon. ta prohnouz. NAN Ukrainy". Kyiv, 350 p. Available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/310.pdf> (in Ukrainian) (accessed April 24, 2023).